

menta-kötetek módszerével a szövegek közlésénél és a jegyzetekben idézett valamennyi levéltári forrás rövidítését és feloldását találjuk. A kiadvány törzse két részből áll. Az elsőben (*Pars prior*) 138 tételben található a jegyzékek kritikai szövege a variánsok gondos feltüntetésével. A szerző a hiányos vagy eltorzult személyneveket nagy körültekintéssel kiegészítette vagy pótolta. A második rész (*Pars altera. Summaria vitae*) több mint kétszáz lapon szinte szótári tömörséggel a XVI. századi ausztriai rendtartományhoz tartozó, oda belépett vagy máshonnan oda áthelyezett 1160 rendtag életére, beosztására, szolgálati helyére, olykor irodalmi működésére vonatkozó adatokat közli.

E kötetek rövidre fogott ismertetése után feleslegesnek látszik, hogy a művelődés- és irodalomtörténet művelői számára azok tudományos jelentőségét bizonygassuk. A név- és tárgymutatókban végzett rövid tallózásból egész sor példát idézhetnénk. Ismert vagy ismeretlen adatok kerülnek eléink az erdélyi antitrinitárius mozgalom főszereplőiről (Dávid Ferenc, Giorgio Blandrata, Marcello Squarzialupi); máskor a régi irodalomtörténetből ismert magyar jezsuitáknak, Dobokay Sándornak vagy Forró Györgynek nevével találkozunk. Az első jezsuita generáció egyik legérdekesebb egyéniségének, a Pázmánynál tíz évvel idősebb Vásárhelyi Gergelynek csupán Bécsben megjelent katekizmusát, egy kolozsvári Kempis-fordítását (amelyet Pázmánytól függetlenül írt) és a Kassán megjelent beszédgyűjteményét – ezeket is inkább csak könyvészeti-bibliográfiai szempontból ismertük; életéről úgyszólván semmit sem tudtunk; főbb állomásai rajzolódnak most eléink az pályájának teljesebb megrajzolásához az adatoknak egész sorához jutottunk. Vagy például külön tanulmányt igényel majd az itáliai, angol vagy hollandus rendtagoknak és a magyar jezsuiták személyes kapcsolatainak, együtt végzett tanulmányaiknak, közös működési helyeiknek felmérése, kiderítése.

Lukács György: A drámaírás főbb irányai a múlt század utolsó negyedében. Sajtó alá rendezte Lendvai L. Ferenc. Bp. 1980. Akadémiai K. 275 l.

A Magyar Tudományos Akadémia által 1971-ben alapított Lukács Archivum és Könyvtár „Lukács György hagyatékából” című nagy jelen-

Befejezésül szeretnénk az ismertetett négy kötet szerzőjét, tudós gondozóját is bemutatni. Lukács László jezsuita történétíró 1910-ben Mecenzéfen született. Tanári és bölcsészdoktori diplomáját 1946-ban a szegedi egyetemen szerezte; disszertációját *P. Szabó István S. I. élete és szónoki munkái (1695–1753)* címmel írta. 1948-ban a jezsuiták római központi levéltárában (Archivum Romanum Societatis Jesu) másodlevéltáros lett, 1956-tól a rendtörténeti intézet, 1962-től pedig ugyanennek kötelékében a rendi történeti adatgyűjtő munkaközösség tagja. Az intézet történeti folyóiratában (*Archivum Historicum Societatis Jesu*) megjelent számos dolgozata közül kiemeljük a világi diákok számára létesített kollégiumokról szóló igen jelentős iskola- és pedagógiatörténeti értekezését (*De origine collegiorum externorum*), amelyet több európai nyelvre lefordítva könyv alakban is kiadtak. A Monumenta-sorozatban a bemutatottakon kívül 1981-ig még négy, egyenként ezer oldalas kötetben (Vol. 92., 107–108 és 124.) ugyancsak kritikai kiadásban adta közre a jezsuita iskolarendszer szabályzatainak és pedagógiai módszerének 1540–1572 között keletkezett iratait. Eddig tehát – a fentebb idézett litografált kiadványokkal együtt – összesen tizenegy vaskos kötet Lukács László gondos, fáradhatatlan munkájának gyümölcse. Ez az eredmény az itáliai magyar forráskiadások terén a nagy hírű elődöknek legjobb teljesítményei közé sorolható (vö. Monumenta Vaticana, Monumenta Eccl. Strigoniensis, Monumenta Epp. Vespeminesis, a Bossányi- és Lukcsics-féle regeszta- és oklevélkiadások, Monumenta Hungariae Italica). A tudós szerzőnek e munka folytatását kérve, remélve – magunknak csak azt kívánhatjuk, hogy az itt bemutatott és a hazai kutatók számára ritkaságszámba menő, alig hozzáférhető forráskiadásokat tudományos gyűjteményeink és egyházi könyvtáraink mielőbb megszerezzék!

Holl Béla

tőségű sorozata indult újtára ezzel a kötettel. A vállalkozás feladata – amint azt Sziklai László, a kiadványsorozat szerkesztője előszavában hangsúlyozza –, hogy korunk kiemelkedő gondolkodójának kéziratban maradt, nagyrészt publikálásra eddig nem került írásait közreadja. Ezzel nemcsak az életmű árnyaltabb értékelése válik lehetővé, de a filozófus műhelyébe pillantva gondolatainak

fejlődését is pontosabban nyomon követhetjük, s ez éppen Lukács György esetében fontos, hiszen életútja korunk legjelentősebb történelmi és szellemi fordulópontjaihoz kapcsolódik.

E könyv Lukácsnak a Kisfaludy Társaság pályázatára 1907-ben benyújtott, s Lukács Krisztina-díjjal jutalmazott pályaművét tartalmazza, mely első kidolgozását képezte 1911-ben megjelent *A modern dráma fejlődésének története* című művének. A kézirat meglehetősen hiányos, a 99–296. lapok elvesztek, a második kötetnek csak a függelékei maradtak fenn. De így is kimutatható, hogy a szerző szervesen beépítette pályaművébe a *Magyar Szalon* című lap számára 1902-ben és 1903-ban írt színházkritikáinak és a dráma intenzív formájával, modern lehetőségeivel foglalkozó korai tanulmányainak (*Gondolatok Ibsen Henrikről, A dráma formája*) legfontosabb gondolatait. A mű alapkérdése párhuzamos *Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez* című tanulmányával, mely az irodalmat az esztétika törvényeinek alávetett szociológiai jelenségnek tartja. Azt kutatja, hogy a polgárosodás révén bekövetkezett változás – főként a körülmények hatalmának megnövekedése és az individuális lét problematikussá válása – milyen módosulásokat okozott a drámai formában, s a műfaj mennyire képes elviselni ezeket az átalakulásokat.

„Könyvem fő elvei már a pályázat alkalmával ugyanezek voltak” – írta Lukács 1911-es művének előszavában, de hozzátéve, hogy az I. és II. fejezet (tehát a munka elméleti alapvetése) lényegesen kibővült. Éppen ezáltal mérhető le az eredeti, átdolgozás előtti szöveg kiadásának jelentősége. Azok az első felismerések, gondolatcsírák fogalmazódnak itt meg bevezetesként, amelyek végiggondolva, átrendezve a későbbi drámatörténet elméleti alapjává nőttek. Itt még csak a dráma elvont formájának és érzéki szimbolikusságának összefüggését dolgozza ki, de innen nyílt az út a világnézet drámai kauzalitást és zártságot teremtő szerepének, a jellem és cselekmény, valamint a dialógus paradox természetének felismeréséhez. Most még csak a milió megnövekedett szerepét s az önérvényesítés lehetetlenségének problémáját emeli ki, de ebből kiindulva lehetett megközelíteni a modern polgári dráma sajátosságait, felfokozott paradoxitát.

Egy gondolatrendszer felépülésének lehetünk tehát tanúi a Lukács Archívum és Könyvtár kiadványa jóvoltából, melyben közreadták a szerencsésen fennmaradt kéziratbetéteket is. Különösen fontos a 24. oldalhoz csatlakozó kiegészítés, mely a német klasszikus drámával foglalkozik, s mely-

ből a *Drámatörténet* III. fejezete nőtt ki, de tapasztalatai az elvi alapvetéshez is hozzájárultak. Mindez jól példázza Lukács következetes gondolkodását: a felmerülő, eredetileg mellékesnek tekintett problémát átvizsgálja, s vállalja a koncepciót módosító és bővítő következményeit. Ezzel függ össze a cím megváltoztatása is, hiszen így már nemcsak egy századnegyed drámai természetét vizsgálja, hanem a műnem modern fejlődésének egészét. Így bővült ki a magyar drámával foglalkozó fejezet is reformkori műveinkre vonatkozó, sokak szerint értetlen ítéletekkel. Ám a *Csongor és Tünde* korszakos jelentőségének, organikus teljességének hangsúlyozását igazolni látszik az újabb kutatás. Ezen kívül az eredeti kéziratban nem szerepelhettek még az 1907 és 1910 közti színházi évadok tanulságai sem. Később máig érvényesen mutatott rá a *Liliom*, a *Sári bíró* vagy a *Tájfűn* gyengéire. Természetesen a változó – szilárduló koncepció bizonyos szövegrészek elhagyását is megkövetelte: a pályaműben még a drámai hős fejlődésének szükségességéről beszélt, később viszont úgy látja, hogy a fejlődő jellem felbontaná a forma zártságát.

E változások ellenére nemcsak az alapkérdés, hanem a végeredmény is ugyanaz: a sikertelen próbálkozások ellenére úgy véli, hogy a fejlődés a nagy dráma, azaz a tragédia felé halad.

Sziklai Lászlónak igaza van, amikor a Lukács-filológia és –textológia hagyománynélküliségét említi, ám éppen az általa szerkesztett sorozat teremtheti meg ennek alapjait. Ezért helyeseljük a kiadványok szöveggözlő, dokumentáló módszerét. Kitűnően alkalmazza ezt Lendvai L. Ferenc, aki sajtó alá rendezte a kötetet, mely eredeti formájában, a variánsokkal együtt adja a szöveget, s így azt a küzdelmet is megfigyelhetjük, melyet Lukács egy korszerű magyar tudományos nyelvért folytatott. A pontos tipográfiai elrendezés és a világos jelölések megkönnyítik a kutató és az érdeklődő olvasó munkáját.

Nagy Imre

Áprily Lajos: Álom egy könyvtárról. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Ugrin Aranka. Bp. 1981. Szépirodalmi K. 385 l.

A címadó esszében találkozunk a hittudományi eredetű „progresszív redukció” fogalmával. Könyvgyűjtésére visszatekintve Áprily a gyűlekezet fogyatkozásával egyenes arányban növekedő hithez hasonlítja viszonylag kis számú, de annál